ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ТА РІВНОВАГА ЯК ЦІННОСТІ МУНІЦИПАЛІЗМУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ

ДЕМИДЕНКО В.О. - професор кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6771-0080

УДК 340.1

DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2025.2.7

Забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги є фундаментальними цінностями муніципалізму, що відображає відповідальність муніципальної влади за зростання добробуту громадян – членів територіальної громади та сталий розвиток територій. Сучасні реалії, позначені техногенними впливами, кліматичними змінами та наслідками воєнної агресії, ставлять перед системою місцевого самоврядування гострі виклики в забезпеченні екологічної безпеки та збереженні природної рівноваги. Розробка ефективної стратегії розвитку в цій сфері є нагальною потребою для забезпечення здорового та безпечного життєвого середовища на місцевому рівні. Метою публікації є виявлення актуальних викликів та обґрунтування перспективної стратегії розвитку для зміцнення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги як ключових цінностей екологічного муніципалізму. Методологія дослідження є системою теоретичних принципів (історизму, об'єктивності, плюралізму тощо), логічних прийомів (аналіз і синтез, індукція і дедукція, аналогія, гіпотеза тощо) та конкретних засобів дослідження, що надали можливість повноцінно розкрити напрями забезпечення екологічної безпека та підтримання екологічної рівноваги крізь призму функціонування системи місцевого самоврядування в Україні. Наукова новизна. У публікації удосконалено науково-теоретичне праворозуміння екологічного муніципалізму та принципів його реалізації в Україні. Констатовано, що сталий розвиток територіальних громад та й загалом Української держави є результатом синергії між екологічною необхідністю та принципами ефективного і демократичного муніципального управління. Практична значущість. Запропоновано низку законодавчих ініціатив, спрямованих на вдосконалення нормативно-правової бази України в частині забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги в межах компетенції органів і посадових осіб місцевого самоврядування, включаючи внесення змін до законів України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України» та «Про охорону навколишнього природного середовища».

Ключові слова: муніципалізм, праворозуміння, екологічний муніципалізм, забезпечення екологічної безпеки, підтримання екологічної рівноваги, сталий розвиток, принципи, законодавство, стратегія розвитку місцевого самоврядування.

Вступ

Як не парадоксально, саме зараз – у сучасних умовах агресивної війни зі значним домінуванням гібридно-терористичної складової, спрямованої перш за все на руйнування основ, фундаменту Української державності, надзвичайно важливо розробити стратегічне бачення повоєнного відновлення та розвитку Української держави з чіткою дорожньою картою поетапної перспективної реалізації визначених завдань. При цьому особливої ваги набуває гарантування втілення засад конституційного ладу як ключового елементу української ідентичності та державотворення, розвитку муніципалізму.

Доцільно зауважити, що однією з важливих засад конституційного та муніципального ладу є норми ст. 16 Конституції України. Відповідно до них – забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави.

На наше глибоке переконання, ефективне виконання вказаного конституційного обов'язку Української держави абсолютно неможливе без участі муніципальної влади, територіальних громад. Адже саме суб'єкти реалізації права на місцеве самоврядування мають можливість найбільш повноцінно оцінити загрози екологічній безпеці та екологічній рівновазі на території конкретної територіальної громади, їх негативний влив на здоров'я та життя членів територіальної громади, небезпеки для стабільного розвитку муніципалізму та загалом Української держави та суспільства. Однак, для реалізації цього екологічного конституційного обов'язку Українською державою в повній мірі доцільно встановити тотожність та відмінність, взаємодоповнюваність таких політико-правових процесів, як «забезпечення екологічної безпеки» і «підтримання екологічної рівноваги».

Окрім того, важливо визначити компетенцію органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні щодо забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги, їх форми взаємодії в означених напрямах роботи, наявність дієвого контролю за безпечністю довкілля та шляхи підвищення ефективності його здійснення. Також варто звернути особливу увагу на механізми підвищення ролі територіальної громади в реалізації екологічного компоненту права на місцеве самоврядування, підвищення прозорості, відкритості при формуванні перспективного плану розвитку території відповідної громади, її стратегічної екологічної оцінки.

Загалом, на нашу думку, доцільно розвивати як на науково-теоретичному рівні, так і на нормативно-правовому, ідею партисипативного процесу ухвалення рішень, що стосуються довкілля, збільшення залученості мешканців – членів територіальної громади до обговорення та прийняття рішень щодо забудови, розвитку інфраструктури, створення зелених зон та інших містобудівних питань. Саме в такий спосіб можна досягти стабільного розвитку територіальних громад, сформувати дієву комплексну стратегію розв'язання екологічних проблем з конкретними наступними тактичними кроками її реалізації на основі врахування особливостей природоохоронної складової конкретної територіальної громади, максимально повно та адекватно враховувати питання хорони довкілля в процесах планування та прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку населених пунктів, регіонів та України в цілому.

Матеріали та методи

З огляду на основоположний, фундаментальний характер екологічної безпеки для майбутнього сталого розвитку людської цивілізації, що є критично важливим як для кожної окремої держави, так і для Української держави та її народу, проблематика забезпечення екологічної безпеки знайшла досить ґрунтовне науково-теоретичне відображення. При цьому, варто відзначити високий рівень опрацювання вказаного питання вітчизняними і зарубіжними вченими. Зокрема, можна згадати праці В.І. Андрейцева, Г.В. Анісімової, Г.І. Балюк, А.Г. Бобкової, Л.О. Бондара, В.В. Вербицького, М.М. Веденіна, Ю.Л. Власенко, А.П. Гетьмана, В.М. Єрмоленка, О.С. Заржицького, Т.Г. Ковальчук, В.М. Комарницького, С.М. Кравченко, Ю.А. Краснової, П.І. Лисухо, Н.Р. Малишевої, В.Л. Мунтяна, І.В. Олещенко, В.В. Петрова, О.Ю. Піддубного, Г.П. Серова, А.С. Тимошенко, М.О. Фролова, Ю.С. Шемшученка, О.А. Шомпол, М.В. Шульги та ін. Водночас питанням підтримання екологічної рівноваги не менш приділяється уваги як на нормативно-правовому, так і науково-теоретичному рівнях.

Серед вагомих монографічних досліджень варто згадати «Захист і відновлення екологічної рівноваги та забезпечення самовідновлення екосистем» [10], «Екологічна та біологічна безпека України» [11], «Право

екологічної безпеки України: теоретичні аспекти» [12], «Екологічна та природно-техногенна безпека України: регіональний вимір загроз і ризиків» [13], «Сталий розвиток: захист навколишнього середовища. Енергоощадність. Збалансоване природокористування» [14], «Міжнародний захист права людини на здоров'я та безпечне довкілля» [17] тощо.

Водночас муніципальний рівень забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги в Україні та зарубіжних країнах досліджений вкрай фрагментарно. Окремі аспекти забезпечення охорони довкілля органами та посадовими особами місцевого самоврядування, їх асоціаціями, територіальними громадами були до певної міри предметом уваги в працях таких учених, як О.В. Батанова, М.О. Баймуратова, В.М. Кампо, Н.В. Камінської, М.В. Костицького, Б.Я. Кофмана, В.В. Кравченка, В.Ф. Погорілка, Г.В. Потапчук, М.О. Пухтинського, О.М. Солоненка, А.О. Селіванова, Ю.М. Тодики, О.Ф. Фрицького, В.М. Шаповала та інших авторів.

Разом з тим, незважаючи на вказаний доробок учених-муніципалістів, у ньому фактично відсутні положення щодо сучасних викликів (в умовах правового режиму воєнного стану та перспективного повоєнного відновлення України) у сфері забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги як цінності новітнього муніципалізму. При цьому, звичайно, у науковому дискурсі особливий інтерес викликає розробка перспективної стратегії забезпечення муніципальною владою України екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги як фактору сталого розвитку територіальних громад.

Методологія дослідження сучасних викликів та стратегії розвитку забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги як цінності муніципалізму базується на системі: 1) принципів дослідження муніципальної політики забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги (об'єктивності, історизму, плюралізму тощо); 2) логічних прийомів (аналіз і синтез, аналогія, гіпотеза тощо); 3) конкретних засобів дослідження, що у своїй сукупності дозволять: а) виявити сучасні виклики у сфері забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги на муніципальному рівні; б) сформувати перспективну та дієву стратегію охорони довкілля на місцевому рівні, спираючись на результати аналізу виявлених викликів. Серед таких доречно, перш за все, виокремити аксіологічний (ціннісний) метод, синергетичний метод, герменевтичний метод, компаративний метод, формально-юридичний, порівняльно-правовий, історичний, статистичний та інші методи пізнання.

Результати й обговорення

На наше переконання, розгляд проблематики, присвяченої забезпеченню екологічної безпеки, підтриманню екологічної рівноваги в Україні та формування відповідної стратегії, що обумовить сталий розвиток нашої держави, місцевого самоврядування, варто вести в контексті сьогоднішніх карколомних змін у світовому та європейському правопорядку, світовій глобальній економіці, руйнуванні євроатлантичної співпраці, суттєвому просіданні ролі та значення вже колишніх лідерів демократичного світу (США) та сучасних процесах формування нових перспективно дієвих безпекових та економічних союзів держав за участю України.

Нині, у цих складних умовах, Українська держави має не лише чинити оборону власної території, її поетапне звільнення, захист жінок та дітей від терористичних нападів держави-агресора, а й бути вагомою перепоною для далекосяжної загарбницької експансії росії на територію держав-членів ЄС, загалом європейський континент.

Звичайно, відповідь на ці виклики передбачає формування адекватної економічної політики до сучасних умов, з орієнтацією мінімум на коротко- та середньострокову перспективу. Ключовим елементом цієї політики, на наш погляд, має бути чітке визначення прибуткових галузей української економіки – її стратегічних точок зростання. Ці сектори, що демонструють високий потенціал для розвитку, інновацій та експорту, стануть основними джерелами фінансування не лише критично важливих сфер, таких як сектор безпеки і оборони та соціальна сфера, але й забезпечать стабільне надходження коштів

для відновлення та розвитку інших ключових галузей, що гарантують життєдіяльність Української держави та її народу.

Адже варто бути свідомим ймовірності того, що допомога, яка нині надходить від європейських партнерів, може зменшитися (навіть суттєво, як це, наприклад, має місце стосовно США) у силу різних обставин. Відповідно забезпечення економічного підґрунтя супротиву агресору є перш за все завдання Українського уряду в органічному поєднані своїх зусиль із системою місцевого самоврядування в Україні, яка апріорі здатна володіти найбільш глибоким розумінням проблем забезпечення життєдіяльності населення з урахуванням особливостей конкретної території.

За роки війни можна однозначно сформувати висновок, що тріада стратегічних точок зростання української економіки включає поряд із національним ІТ-сектор та оборонно-промисловим комплексом (перш за все різноманітні безпілотні системи), агропромисловий комплекс України. При цьому, варто наголосити, що в сучасних умовах рецесії світової економіки продукти харчування будуть користуватися постійним та незмінно високим попитом.

Проте, якщо переслідувати за мету зайняття Україною провідного місця у світовій економіці серед виробників сільськогосподарської продукції, ставка має бути зроблена не просто на виробництво популярної сільськогосподарської продукції (кількісні показники), а на виробництво саме екологічно чистої, органічної продукції (якісні показники).

Орієнтація України на виробництво органічної продукції відкриє шлях до стабільного лідерства серед багатьох держав з довготривалою та зростаючою рентабельністю цього ринку. Адже в сучасному світі справжню цінність має не просто масова сільськогосподарська продукція, а екологічно чиста, вирощена з турботою про здоров'я людини та збереження довкілля. Саме цей тренд відкриває перед Україною безпрецедентні можливості для панування не лише на вимогливому ринку Європейського Союзу, де екологічні стандарти є одними з найвищих у світі, але й на глобальній арені.

Наведене вище обумовлює наукову розробку таких категорій, як забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги. При цьому, варто наголосити на виключну вагомість забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги саме крізь призму функціонування системи місцевого самоврядування в Україні.

Варто погодитися із позицією американського філософа і соціального теоретика Мюррея Букчіна, що без муніципальної влади ефективно забезпечити екологічну безпеку в державі фактично неможливо. Зокрема, у своїй праці «Соціальна екологія і комуналізм» та інших роботах Мюррей Букчін відстоював ідею екологічного муніципалізму. Він вважав, що саме місцеві громади, організовані на принципах прямої демократії, здатні ефективно вирішувати екологічні та соціальні проблеми, протистояти централізації й сприяти гармонійному розвитку суспільства та природи. Адже в цьому випадку громадяни вирішують справи громади віч-на-віч, приймаючи політичні рішення в умовах прямої демократії та втілюючи в реальність ідеал гуманістичного, раціонального суспільства [15, с. 83].

У цьому контексті постає необхідність осмислення сутності й принципів муніципалізму як політико-правового феномену, а також, зокрема, екологічного муніципалізму.

Релевантним для нашого дослідження є трактування муніципалізму, запропоноване Посторонко І.Г. [16]. На її думку, у дефінітивному розумінні муніципалізм можна коротко визначити як ідеологію (теорію, доктрину), історію та практику виникнення й самоврядного існування і функціонування територіальних людських спільнот – територіальних громад, що природно і об'єктивно формуються, існують, розвиваються та вдосконалюються на відповідній території конкретної держави на локальному рівні соціуму, – у силу того, що саме в такій спільноті людина в змозі реалізовувати свій життєвий цикл – онтогенез – як сукупність послідовних змін з моменту зародження організму й до кінця його життя [16, с. 108]. Водночас Батанов О.В. небезпідставно пропонує сутність та зміст класичного муніципалізму розглядати та розуміти з аксіологічної, гно-

сеологічної (епістемологічної), онтологічної, вітальної, праксеологічної, функціональної, організаційної, комунікативної, конститутивної, суб'єктної, об'єктної, дефінітивної (категоріальної) позицій [17]. Зокрема, на його погляд, сутність та зміст класичного муніципалізму з аксіологічної точки зору розкриває ціннісний потенціал феномена муніципалізму як політико-правової ідеології, що є системою ідеалів та ідей про фундаментальні цінності муніципальної демократії та прав людини (їх генезис, систему, форми вираження, методи та ступінь реалізації і захисту) та генетично пов'язана з феноменом муніципальної влади, в основі якої знаходиться симбіоз муніципально-правової теорії та практики [17, с. 173].

На основі наведених вище та інших підходів до розуміння муніципалізму, на наше переконання, екологічний муніципалізм – це політико-правова доктрина та практика, яка ґрунтується на органічному поєднанні принципів сталого розвитку, екологічної відповідальності та місцевого самоврядування. Відповідно до неї територіальні громади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи повинні відігравати ключову роль у вирішенні екологічних проблем та впровадженні принципів сталого розвитку.

При цьому, розглядаючи принципи сталого розвитку в контексті розквіту системи місцевого самоврядування та забезпечення екологічної безпеки й підтримання екологічної рівноваги, стає очевидною їх взаємозумовленість у формуванні підґрунтя для збалансованої взаємодії людини та природи на місцевому рівні.

На нашу думку, до ключових аспектів сталого розвитку на рівні місцевого самоврядування належать такі принципи, як: а) субсидіарність: рішення щодо вирішення екологічних проблем приймаються на найнижчому ефективному рівні управління, тобто якомога ближче до громадян – членів територіальної громади та їхніх потреб; б) партисипативність: залучення мешканців, громадських організацій, місцевого бізнесу до розробки та реалізації екологічних ініціатив, планів сталого розвитку. Як наслідок, досягається прозорість, відкритість у прийнятті рішень, їх народний характер; в) комплексність: інтеграція екологічних, економічних, демографічних та соціальних аспектів при плануванні та управлінні адміністративно-територіальними одиницями; в) відповідальність та підзвітність: органи місцевого самоврядування, їх посадові особи несуть відповідальність перед територіальною громадою за стан довкілля та впровадження принципів сталого розвитку конкретної території; г) економічна доцільність: впровадження екологічно орієнтованих рішень має бути економічно обґрунтованим та сприяти розвитку місцевої сталої економіки (зелений туризм, місцеве виробництво, енергоефективність) тощо.

З точки зору забезпечення екологічної безпеки й підтримання екологічної рівноваги, принципи сталого розвитку територіальної громади включають: а) екологічну цілісність: збереження та відновлення екосистеми, захист біорізноманіття, раціональне використання природних ресурсів, запобігання забрудненню; б) життєздатність екосистем: підтримання екологічних процесів, врахування несучої здатності екосистем, мінімізація антропогенного впливу; в) екологічну справедливість: рівний доступ до здорового довкілля, справедливий розподіл екологічних тягарів та вигод, захист прав майбутніх поколінь.

На рівні місцевого самоврядування принципи сталого розвитку територіальної громади та принципи забезпечення екологічної безпеки й підтримання екологічної рівноваги тісно переплітаються. Ефективне впровадження екологічних принципів сталого розвитку потребує активної участі членів територіальної громади, відповідального управління з боку органів та посадових осіб місцевого самоврядування та інтегрованого підходу, що є ключовими аспектами муніципального управління. Водночас, принципи місцевого самоврядування, такі як субсидіарність та партисипативність, є важливими інструментами для реалізації екологічних цілей сталого розвитку на конкретних територіях.

Таким чином, сталий розвиток на місцевому рівні є результатом синергії між екологічною необхідністю та принципами ефективного і демократичного муніципального управління.

Як наслідок, на наше переконання, Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року [8] в рубриці «Регіональна екологічна політика» потребує доопрацювання в частині наповнення положеннями екологічного муніципалізму. Позаяк там законодавець обмежився загальними висловлюваннями – за результатами виконання місцевих планів дій передбачається посилити значення органів місцевого самоврядування в процесі реалізації державної екологічної політики, визначити напрями її вдосконалення з урахуванням регіональної специфіки.

Адже саме на органи місцевого самоврядування покладено функцію щодо управління природними ресурсами місцевого значення, контролю за їх використанням та охороною. Більше того, з метою ефективного виконання вказаної функції та подолання негативних екологічних наслідків повномасштабної російської агресії, законодавство України значно посилило роль системи місцевого самоврядування в природоохоронній діяльності.

Зокрема, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 33) закріплює повноваження у сфері регулювання земельних відносин та охорони навколишнього природного середовища [2]. Так, відповідно до ч. 1 п. «а» ст. 33 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» до власних (самоврядних) повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належить: а) питання щодо визначення розмірів відшкодувань підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності за забруднення довкілля та інші екологічні збитки; б) підготовка і подання на затвердження ради проєктів місцевих програм охорони довкілля, участь у підготовці загальнодержавних і регіональних програм охорони довкілля. Окрім того, ч. 1 п. «б» ст. 33 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» до делегованих повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад відносить контроль за додержанням природоохоронного законодавства, використанням і охороною природних ресурсів загальнодержавного та місцевого значення, відтворенням лісів. Власне така редакція ч. 1 п. «б» ст. 33 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» була закріплена Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» від 28 квітня 2021 року № 1423-IX [3].

У свою чергу, відповідно до пункту «б» підпункту 12 частини 1 ст. 33 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» виконавчі органи сільських, селищних, міських рад наділено повноваженнями стосовно здійснення контролю за додержанням юридичними та фізичними особами вимог у сфері управління відходами та розгляд справ про адміністративні правопорушення або передача їх матеріалів на розгляд інших державних органів у разі порушення законодавства про управління відходами. Така редакція пункту «б» підпункту 12 частини 1 ст. 33 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» була встановлена Законом України «Про управління відходами» [4].

При цьому ст. 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» доповнено частиною тринадцятою згідно із Законом України № 4017-IX від 10.10.2024 такого змісту: адміністративні акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування приймаються, набирають чинності, виконуються, припиняють дію та оскаржуються відповідно до вимог, встановлених Законом України «Про адміністративну процедуру» з урахуванням передбачених законом особливостей адміністративного провадження для окремих категорій адміністративних справ [5].

Проте, на наше переконання, інші нормативно-правові акти України у сфері охорони довкілля, на жаль, не в повній мірі відображають тренд на зростання ролі та значення місцевого самоврядування в природоохоронній діяльності, відображеного, у тому числі, у Законі України «Про місцеве самоврядування». У цьому контексті фундаментальне значення має Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [6]. Саме в цьому нормативно-правовому акті встановлено розуміння «екологічної безпеки» як такого стану навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення

екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» закріплює компетенцію органів та посадових осіб місцевого самоврядування у сфері охорони довкілля. Водночас, окремі положення цього Закону на сьогодні не повністю відповідають сучасним реаліям та останнім законодавчим тенденціям щодо посилення ролі місцевого самоврядування в природоохоронній сфері.

Наприклад, ч. 2 ст. 16 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» встановлює, що державне управління в галузі охорони навколишнього природного середовища здійснюють Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві ради та виконавчі органи сільських, селищних, міських рад, державні органи по охороні навколишнього природного середовища і використанню природних ресурсів та інші державні органи відповідно до законодавства України. Доцільно зауважити, що такі органи місцевого самоврядування, як місцеві ради та виконавчі органи сільських, селищних, міських рад, не належать до державних органів та відповідно не можуть здійснювати державне управління. Зважаючи на це, ч. 2 ст. 16 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» доречно викласти в редакції: «Публічне управління в галузі охорони навколишнього природного середовища здійснюють Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, центральні та місцеві органи державної виконавчої влади, місцеві ради та їх виконавчі органи, сільські, селищні та міські голови в межах їх компетенції».

Окрім того, ч. 2 ст. 11 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» закріплює, що «Місцеві ради, органи державної влади в галузі охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів зобов'язані подавати всебічну допомогу громадянам у здійсненні природоохоронної діяльності, враховувати їх пропозиції щодо поліпшення стану навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів, залучати громадян до участі у вирішенні питань охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів». На нашу думку, у цьому випадку спостерігається досить еклектичне поєднання кола суб'єктів, націлених на допомогу громадянам у здійсненні природоохоронної діяльності. Чомусь із всієї системи місцевого самоврядування виокремлено лише місцеві ради. Водночас, виконавчі органи місцевих рад, органи самоорганізації населення, а також сільські, селищні та міські голови залишилися поза належною увагою законодавця, попри їхню не менш важливу роль у здійсненні природоохоронної діяльності порівняно з місцевими радами.

Якщо важлива роль виконавчих органів місцевих рад в охороні довкілля вже частково розглядалася вище, то варто заначити, що й інші органи місцевого самоврядування відіграють не менш значну роль у забезпеченні екологічної безпеки та підтриманні екологічної рівноваги. У цьому зв'язку не слід недооцінювати роль органів самоорганізації населення, які хоч і мають більш специфічні завдання, але є надзвичайно важливими в забезпеченні охорони довкілля та благоустрою безпосередньо в межах сфери та території їхньої діяльності.

Так, до власних повноважень органів самоорганізації населення належить організація заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, проведення робіт з благоустрою, озеленення та утримання в належному стані садиб, дворів, вулиць, площ, парків, кладовищ, братських могил, обладнанні дитячих і спортивних майданчиків, кімнат дитячої творчості, клубів за інтересами тощо; з цією метою можуть створюватися тимчасові або постійні бригади, використовуватися інші форми залучення населення (ст. 14 Закону України «Про органи самоорганізації населення» [7].

Висновки

Ефективна протидія російській агресії передбачає формування адекватної національної економічної політики. Ключовим елементом цієї політики має бути чітке визначення прибуткових галузей української економіки – її стратегічних точок зростання, що мають високий потенціал для розвитку, інновацій,

експорту та стануть важливими джерелами фінансування не лише критично важливих напрямів, таких як сектор безпеки і оборони та соціальна сфера, але й забезпечать стабільне надходження коштів для відновлення та розвитку інших ключових галузей, що гарантують життєдіяльність Української держави та її народу.

За роки війни можна однозначно сформувати висновок, що тріада стратегічних точок зростання української економіки включає поряд із національним ІТ-сектор та оборонно-промисловим комплексом (перш за все різноманітні безпілотні системи), агропромисловий комплекс України. Проте, якщо переслідувати за мету зайняття Україною провідного місця у світовій економіці серед виробників сільськогосподарської продукції, ставка має бути зроблена не просто на виробництво популярної сільськогосподарської продукції (кількісні показники), а на виробництво саме екологічно чистої, органічної продукції (якісні показники).

У цьому контексті постає необхідність осмислення сутності й принципів екологічного муніципалізму. На наше переконання, екологічний муніципалізм – це політико-правова доктрина та практика, яка ґрунтується на органічному поєднанні принципів сталого розвитку, екологічної відповідальності та місцевого самоврядування. Відповідно до неї територіальні громади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи повинні відігравати ключову роль у вирішенні екологічних проблем та впровадженні принципів сталого розвитку.

Сталий розвиток територіальних громад та й загалом Української держави є результатом синергії між екологічною необхідністю та принципами ефективного і демократичного муніципального управління.

Проте, аналіз чинних нормативно-правових актів України у сфері охорони довкілля виявляє їхню неповну відповідність сучасній тенденції зростання значущості системи місцевого самоврядування в природоохоронній діяльності. Особливої уваги в цьому контексті заслуговують закони України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України» [8] «Про охорону навколишнього природного середовища» [6], що потребують подальшого ґрунтовного доопрацювання.

References

1. Konstytutsiia Ukrainy: pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukra-yiny vid 28 chervnia 1996 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 21 travnia 1997 roku № 280/97–VR (zi zminamy i dopovnenniamy, vnesenymy zakonamy Ukrainy). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1997. № 24. St. 170. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text

3. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vdo-skonalennia systemy upravlinnia ta derehuliatsii u sferi zemelnykh vidnosyn: Zakon Ukrainy vid 28 kvitnia 2021 roku № 1423-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1423-20#n478

4. Pro upravlinnia vidkhodamy: Zakon Ukrainy vid 20 chervnia 2022 roku № 2320-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#n855

5. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy u zviazku z pryiniattiam Zakonu Ukrainy «Pro administratyvnu protseduru: Zakon Uk-rainy № 4017-IX vid 10 zhovtnia 2024 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4017-20#n3956

6. Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha: Zakon Ukra-yiny vid 25 chervnia 1991 roku № 1264-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text

7. Pro orhany samoorhanizatsii naselennia: Zakon Ukrainy vid 11 lypnia 2001 roku № 2625-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text

8. Pro Osnovni zasady (stratehiiu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Uk-rainy na period do 2030 roku: Zakon Ukrainy 28 liutoho 2019 roku № 2697-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text

9. Zakhyst i vidnovlennia ekolohichnoi rivnovahy ta zabezpechennia samo-vidnovlennia ekosystem: kolektyvna monohrafiia; za zah. red. T. O. Chaiky. Poltava : Vydavnytstvo PP «Astraia», 2023. 308 s.

10. Ekolohichna ta biolohichna bezpeka Ukrainy: kolektyvna monoh-rafiia / za nauko-

voiu redaktsiieiu O.I. Drebot, A.I. Parfeniuk. Kyiv: Vydavny-tstvo NUBIP Ukrainy, 2022. 322 s.

11. Krasnova Yu.A. Pravo ekolohichnoi bezpeky Ukrainy: teoretychni aspekty. Monohrafiia / Yu.A. Krasnova. K.: NUBiP Ukrainy, 2017. 589 s.

12. Ivaniuta S. P. Ekolohichna ta pryrodnotekhnohenna bezpeka Uk-rainy: rehionalnyi vymir zahroz i ryzykiv: monohrafiia / S. P. Ivaniuta, A.B. Kachynskyi. K. : NISD, 2012. 308 s.

13. Stalyi rozvytok: zakhyst navkolyshnoho seredovyshcha. Enerho-oshchadnist. Zbalansovane pryrodokorystuvannia: kolektyvna monohrafiia; za zah. red. Malovanoho M.S. Lviv: Vydavnytstvo TzOV «ZUKTs». 2020. 675 s.

14. Murray Bookchin Social Ecology and Communalism. AK Press. 2007. 136 P. URL: https://theanarchistlibrary.org/library/murray-bookchin-social-ecology-and-communalism

15. Postoronko I.H. «Stanovlennia ta rozvytok fenomenolohii muni-tsypalizmu: istorychni tsyvilizatsiino-lokalni pidkhody do rozuminnia ta vy-znachennia». Chasopys Kyivskoho universytetu prava. 2021. №2. S. 107-114. DOI: DOI https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2021.20

16. Batanov O.V. Munitsypalizm u systemi katehorii suchasnoho mu-nitsypalnoho prava: kontseptualnyi aspekt. Aktualni problemy derzhavy i prava. 2011. URL: http://www.apdp.in.ua/v61/23.pdf

17. Kaminska N.V. Paradyhma hlobalnoi ekolohichnoi polityky u mizh-narodno-pravovomu dyskursi. Mizhnarodnyi zakhyst prava liudyny na zdorov'ia ta bezpechne dovkillia : monohr. / avt. kol.; za zah. red. M.O. Medvedievoi. Kyiv : Vydavnychyi dim «Vinichenko», 2023. S. 10-27.

18. Kaminska N.V., Demydenko VO. Stalyi enerhetychnyi rozvytok: mizhnarodni, konstytutsiino-pravovi ta doktrynalni zasady. Yevropeiski pers-pektyvy. 2023. №3 S. 133-140. DOI 10.32782/EP.2023.3.17

Література

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97–ВР (зі змінами і доповненнями, внесеними законами України). Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24. Ст. 170. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин: Закон України від 28 квітня 2021 року № 1423-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1423-20#n478

4. Про управління відходами: Закон України від 20 червня 2022 року № 2320-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#n855

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про адміністративну процедуру: Закон України № 4017-IX від 10 жовтня 2024 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4017-20#n3956

6. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text

7. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11 липня 2001 року № 2625-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text

8. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України 28 лютого 2019 року № 2697-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text

9. Захист і відновлення екологічної рівноваги та забезпечення самовідновлення екосистем: колективна монографія; за заг. ред. Т. О. Чайки. Полтава : Видавництво ПП «Астрая», 2023. 308 с.

10. Екологічна та біологічна безпека України: колективна монографія / за науковою редакцією О.І. Дребот, А.І. Парфенюк. Київ: Видавництво НУБіП України, 2022. 322 с.

11. Краснова Ю.А. Право екологічної безпеки України: теоретичні аспекти. Монографія / Ю.А. Краснова. К.: НУБіП України, 2017. 589 с.

12. Іванюта С. П. Екологічна та природно-техногенна безпека України: регіональний вимір загроз і ризиків: монографія

/ С. П. Іванюта, А.Б. Качинський. К. : НІСД, 2012. 308 с.

13. Сталий розвиток: захист навколишнього середовища. Енергоощадність. Збалансоване природокористування: колективна монографія; за заг. ред. Мальованого М.С. Львів: Видавництво ТзОВ «ЗУКЦ». 2020. 675 с.

14. Murray Bookchin Social Ecology and Communalism. AK Press. 2007. 136 P. URL: https://theanarchistlibrary.org/library/murray-bookchin-social-ecology-and-communalism

15. Посторонко І.Г. «Становлення та розвиток феноменології муніципалізму: історичні цивілізаційно-локальні підходи до розуміння та визначення». *Часопис Київського університету права*. 2021. №2. С. 107-114. DOI: DOI https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2021.20

16. Батанов О.В. Муніципалізм у системі категорій сучасного муніципального права: концептуальний аспект. *Актуальні проблеми держави і права. 2011.* URL: http://www.apdp.in.ua/v61/23.pdf

17. Камінська Н.В. Парадигма глобальної екологічної політики у міжнародно-правовому дискурсі. *Міжнародний захист права людини на здоров'я та безпечне довкілля* : моногр. / авт. кол.; за заг. ред. М.О. Медведєвої. Київ : Видавничий дім «Вініченко», 2023. С. 10-27.

18. Камінська Н.В., Демиденко ВО. Сталий енергетичний розвиток: міжнародні, конституційно-правові та доктринальні засади. *Європейські перспективи*. 2023. №3 С. 133-140. DOI 10.32782/EP.2023.3.17

Demidenko V.,
Ph.D in Law, Associate Professor, Professor of the Department of Constitutional Law and Human Rights of the National Academy of Internal Affairs
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6771-0080

ECOLOGICAL SAFETY AND BALANCE AS VALUES OF MUNICIPALISM: MODERN CHALLENGES AND DEVELOPMENT STRATEGY

Ensuring ecological safety and maintaining ecological balance are fundamental values of municipalism, which reflects the responsibility of municipal authorities for increasing the well-being of citizens-members of the territorial community and sustainable development of territories. Modern realities, marked by technogenic influences, climatic changes and consequences of military aggression, put acute challenges to ensure environmental safety and maintain natural equilibrium. Developing an effective development strategy in this area is an urgent need to provide a healthy and safe living environment at the local level. The **purpose** of the publication is to identify topical challenges and to substantiate a prospective development strategy to strengthen environmental safety and maintain environmental equilibrium as key values of environmental municipalism. **The research methodology** is a system of theoretical principles (historicism, objectivity, pluralism, etc.), logical techniques (analysis and synthesis, induction and deduction, analogy, hypothesis, etc.) and specific research tools that made it possible to fully reveal the directions of ensuring environmental safety and maintaining ecological balance through the prism of the functioning of the local self-government system in Ukraine. **Scientific novelty.** The publication improves the scientific-theoretical understanding of environmental municipalism and the principles of its implementation in Ukraine. It is stated that the sustainable development of territorial communities and the Ukrainian state in general is the result of synergy between environmental necessity and the principles of effective and democratic municipal management. **Practical significance.** A number of legislative initiatives are proposed aimed at improving the regulatory framework of Ukraine in terms of ensuring environmental safety and maintaining ecological balance within the competence of local self-government bodies and officials, including amendments to the laws of Ukraine "On the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine" and "On Environmental Protection".

Keywords: municipalism, legal understanding, environmental municipalism, ensuring environmental safety, maintaining ecological balance, sustainable development, principles, legislation, strategy for the development of local self-government.